

ÁPRILY LAJOS

1

Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula és a holnaposok nélkül a mai erdélyi líra el sem képzelhető. Fontos ezt megállapítanunk akkor, amikor az erdélyi líra általános magyar irodalomtörténeti jelentőségét keressük. A modern erdélyi líra sem a versek hangszerelésében és színezésében, sem a rímek, gondolatritmusok és szimbolikus megérzékítések használatában semmi olyan újat nem hozott, akár a műforma, akár a lírai szemlélet terén epokális fordulatot jelentett volna. Adyék korszaka a magyar modern lírának úgyszólván minden lehetőségét kimerítette. Ady kezdeményezte az új érzelmi szemléletet, s a többiek, egyéniségükhöz és világirodalmi érdekeltségükhöz mértén, az új líra művészi formájának minden árnyalatát kipróbálták és technikailag megoldották.

Az erdélyi lírát tehát nem szabad úgy fölfognunk, mintha az a háború előtt meginduló új magyar lírával szemben egy újabb mozzanatot, egy újabb előrelépést jelentene.

Az erdélyi líra önállósulása éppen annyi haszonnal, mint kárral járt. Az elszakadás hasznára vált abból a szempontból, hogy közvetlen kapcsolatokat kellett felvennie egyrészt a nyugati líra műformáival, s másrészt, önmagára utalva, rendeltetésének és határainak eszközeit keresve, egy különleges és saját koloritot öltött magára, amely ha nem is korszakalkotó, de mindenestre megkülönböztetett és külön helyet biztosít számára az új magyar líra fejlődésében. Az erdélyi líriku-

sokat jellemző és egymásnak visszhangot adó vonásaikban inkább a közös természeti atmoszférának hatása kapcsolja össze, mint az angol locke-istákat, s nem közéleti, történeti vagy világszemléleti állásfoglalásuk, amelyekben általában passzívoknak mutatkoznak. Ez különben feltűnő vonása nemcsak az erdélyi, hanem az egész európai lírának. A mai időekkel való erkölcsi vagy lélektani kapcsolatoknak, napjaink sötét történelmi fatalizmusának egy énekese sem akad. A lírának utolsó korszerű állásfoglalása az élettel szemben az aktivizmus volt, s ma már ez is nagyjában csődöt mondott.

Nyilvánvaló rekuzét csinált az európai lélek lírai lendülete. A forradalmi életszemléletektől teljesen visszavonult, s műformai szempontból a szabad verstől kezdve a legszigorúbb klasszicizmusig minden árnyalatot eltűr, anélkül hogy valamelyik kifejezőformához különösképpen ragaszkodnék. Ez az eklekticizmus, ez a szinte közömbösséggig menő irodalmi programtalanság jellemzi az erdélyi lírát is. Azok a hátrányok, amelyek önállósulásával jelentkeztek, többnyire mind ebből a forrásból táplálkoznak. Természetes volt, ahogy a magyarországi lírával szemben itt általánosságban esnie kellett a színvonalnak. Az érvényesülés lehetőségeinek csábítása, a kritika hiánya, az irodalmi elvtelenség egyformán közrejátszottak abban, hogy sok dilettantizmus kereste a bábért, s hogy még azok is, akiket a tehetségük indított a lírai kifejezőforma keresésének útjára, nemegyszer megfélekedtek arról, amivel a tiszta művészet magasabbrendű követelményeinek tartoznak.

Az erdélyi lírának azonban ez a kaotikus köde ma már oszlófélben van. A tehetségek körvonalai mind élesebben domborodnak ki. És ezek között a tehetségek között elsősorban Áprily Lajos az, akinek a költészete nemcsak az erdélyi líra létjogosultságát igazolja, és sajátosságait művészi formába örökíti, hanem a magyar irodalom egyetemes szempontjaiból is maradandó értéket teremt.

Inkább művész, mint költő. Ez a gondolat ötlött előszörban eszembe, amikor Apály Lajos verseit elolvastam. Erre vallana különben kötetének kevés száma is. Idáig mindössze kettő jelent meg, a *Falusi elégia* és az *Esti párbeszéd*, mert a harmadik, a *Versek* című budapesti kötet egy-két új vers kivételével a két elsőnek foglalata. Az igazi művész keveset termel, mert erős kritikát alkalmaz magával szemben, s élményeit alaposan megszűri, míg a vers művészi megszerkesztéséig eljut. A kimondottan költői egyéniség ezzel szemben állandó eksztázisban él, s úgyszólván minden élményét a legkisebb formanehézség nélkül, szinte hevületének kényszere alatt transzponálja költészetté.

Erre vallana még Áprilynál az is, hogy fordít, s igen gyakran nem is vele rokon lelkű költőktől, ami, ha tökéletesíti is verstechnikai eszközeit, de végeredményben lelkének bérbe adásával jár, s arra szolgál, hogy az egyéni ihletség kimaradásai felé az alkotás illúziójának aranyhídját vesse. Az olvasó, aki Áprilynak ebben a kötetben összefoglalt műfordításait elolvassa, könnyen megállapítja, hogy Áprily Hauptmann *Elmerült harangjának* 1912-ben készült fordításától kezdve a német és francia lírikusokon keresztül a románokig mennyire hozzá tud. simulni nemcsak a különböző műformákhoz, hanem azokhoz a lélekösszetételekhez. azokhoz az idegen sugallatokhoz is, amelyek ezekben a versekben kifejezésre találtak. Ez a képesség könnyen oda vezethet, hogy odadobjuk vagy lekicsinyeljük saját élményeinket, mert ízlésünket és kritikánkat kényessé s indokolatlanul követelődzővé teszi önmagunkkal szemben.

És mégis be kell vallanom, hogy ez a megállapítás tőlem, aki ismerem Apálynak nemcsak a műveit, hanem az életét is, aki sokszor rajtakapom őt, miként kandikál be minduntalan ihletségének tükrébe a mindennapi élet, tőlem ez a megállapítás igaztalan és felületes volna. Nem lehet vele szemben ezt a paradoxonszerű tételt felállítani, mert költészete végeredményben mégiscsak előszörban saját sorsának és rendelte-

tesének a bensőséges átélése, bármennyire is igyekszik azt a művészet objektív formáiba rejteni.

Igaz, hogy csak sóhajt ott, ahol más talán zokogna; igaz, hogy képekben vagy nyelvmuzsikájának modulációiban közvetve fejezi ki azt, amit más talán közvetlenül, szívének, idegeinek kitépott darabjaival együtt hozna elének, de mégiscsak költő, és elsősorban költő, mert egyéni életében, egyéni sorsfordulataiban látja és éli meg a világ kozmikus jelentőségét. És ez a költői élet a *Falusi elégiával* kezdődik. A világ romba dőlése, a maga illúzióinak és ifjú vágyainak elvesztése után, a gyermekkori évek és emlékek napszínes falujában. Mindenesetre elég későn ahhoz, hogy lírai állásfoglalása az étellel szemben különösképpen aktív lehessen.

Költői megteljesülésének ez a körülménye természetesen kihat verseire is. Emlékekkel színezi, a lemondás akcentusával énekel. Az ősz költője még akkor is, amikor az erdélyi tavaszról írja gyönyörű verseit, mert a megébredő életnek csak érzéki kicsattanását, csak ki-kezdhetetlen esztétikumát dalolja meg. Ez a természeti képekben való teljes fölolvadása, a természet örökkévalóságához való schopenhaueri menekülése az egyetlen életigenlés benne, különben minden tisztán emberi dologban szkeptikus, kételkedő és könnyen lemondó.

Még a saját emberi dolgaiban is. Ezzel magyarázható hogy saját élete közvetlenül oly ritkán lép előtérbe. *Havasi napló*ban megemlékezik apjáról. Tudjuk és érezzük, hogy ez is egy nagy probléma életében: apjának sorsa, amely sokáig volt rejtve a havasok magányának, metsző, kékes levegőjének burája alá. A nagyvárosok és az idegen életek varázsa után futkosó fiú a „völgyek mákonyos” életében egyszerre csak rádöbben haszontalan gyökértelenségére. Hívják a hegyek „a végtelennek őrei”, s a városi hajnalba tévedt juhoknak szeméből „riasztó, karvalykarmú vád” néz reá. Vissza kell térnie sorsához, amelyet vállalnia kell apjában, s amelyet a megteljesítés ígéretével át kell adnia fiának.

Szinte misztikussá válik költői szemlélete ezekben a versekben, ahol az apa az őstalajt jelenti, amelytől elszakadni nem lehet, önmaga, a „néma lázadó”, a gyöt-

relmes megtisztulást, az életnek eszmékben kiegyenlítődo katarzisát, míg fiára vár a győzelem, az akció oldott gyepelőjó szabadsága. Igen, egy mélységes költői evolúció rejtőzik Áprily versei mögött, s lírai érzékenységének nem törvényszerű követelménye az, hogy á tiszta művészi konstrukciók hidegnek látszó menedékét keresse. El tudnám képzelni önkéntes passzivitását a legteljesebb cselekvésben, lírai hevületeit a legszubjektívebb megnyilatkozásokban, anélkül hogy költészetének természete ellen vétkeznie kellene.

De ma a költői álmok és ábrándok felett nagy csalódások és nagy összeroppanások felhői függenek. Áprily a lelkét, a műveltségét, egész költői hangszerét abból a korszakból hozta át, amikor még szép illúziók voltak azok, amikben ma csalódtunk, s amik ma összeroppan-
tak. Ezért lett a költészete — alkonyba síró tibia, s a múzsája — az ősz hárfás tündére. Verskötetei kétség-telenül egy emberi lélek tragikus válságát zárják magukba. A mai férfiember lelki és erkölcsi válságát, amelynek a versek művészi formája egyetemes jelentőséget ad. Ez verseiben tisztán költői dokumentum. S most nézzük, hogy ez az emberi válság a művészet birodalmába átvive miként egyenlítődo ki a szépség, harmóniájává.

3

Az életnek ez a lemondó, emlékekből táplálkozó, őszi napsugárral beragyogott átélése Áprily Lajosnál szükségképpen a legközvetlenebb művészi formához: a zenéhez vezetett. Kiváltságos formaérzéke és minden bizonnal a nyugati szimbolikus líra tanulságai mentik meg attól, hogy költészetének harmóniája akár az élet után való kielégíthetetlen nosztalgián, akár a metafizikai töprengéseken törjön meg, mint a vele különben rokon lelkű Reviczky-nél vagy Komjáthy-nál. Verseinek zeneisége nála tehát nemcsak formai sajátosság, hanem elsősorban költői szemléletének kiegyensúlyozódása.

Jellemző ennél fogva költői hangszerelésére éppúgy, mint verseinek koncepciójára és belső szerkezetére.

Témái legtöbbször nagyon egyszerűek, s költőivé éppén zenei megéltetésük teszi őket. Elmuzsikálja a fedélcsatorna tavaszi zubogását, az olvadást, a napfényt, a napsütésben halászó leányt, egy esti beszélgetését feleségével, egy-egy természeti képet (hegedűje különösen az ősz tónusait tudja gyönyörűen visszaadni), s ezeket az egyszerű élményeket főként végső, kihangzó akkordjaival bele tudja kapcsolni az életnek s a természetnek nagy és örök ritmusába. Kis pasztellképei mögött érezzük mindig az élet hullámainak fel- és leszállását, s a mulandó emberi tragédiákban egy rigó vagy cseresznyeág mindennél erősebben és művészbiben vetíti szemünk elé a természet elmúlhatatlan metamorfózisait. Szimbolikus képeiben éreztetett vagy közvetlenül kifejezett fájdalmai, tépelődései és nyugtalanságai fel tudnak oldódni az emberfeletti világ semleges és végtelen hullámzásában.

Ez a lírai felfogás pedig nem más, mint amit Verlaine kíván a modern verstől: *de la musique avant toute chose*. Egy nagyfokú zenei érzékenység, amely már az ihletesség gyökereiben jelentkezik, s vigasztaló motívumait elkeveri Áprily egész költészetén. Éppen ezért van rend és harmónia ennek a költészetnek egész világában, amely jóllehet a mai erkölcsi és szociális szempontból csődbe jutott életből fakad, mégsem taszít az elkeseredésbe, és még sincs szüksége a felületes optimizmus kendőzésére ahhoz, hogy a művészetektől jogosan várt vigaszt és az étellel való kiengesztelődést nyújtsa.

De Áprilynak ez a bensőséges muzikalitása igazi jelentőségében akkor domborodik ki, ha ennek megnyilatkozásait verseinek művészi formáján vizsgáljuk. Egyéni értékei és sajátosságai mind az erdélyi, mind a magyarországi és nyugati lírikusokkal szemben, akiknek különben iskoláját végigjárta és eredményeit felhasználta, itt mutatkoznak legfeltűnőbbben.

Áprily ízig-vérig modern költő. Modern költő annak ellenére, hogy kedveli az időmértékes sorokat, s an-

nak ellenére, hogy versei tiszták, nyugodtak, témái egyszerűek és kompozíciói hibátlanul zártak. Modernsége nem tüntetösszerű külsőségekben, nem sajátos élményeknek a keresésében érezhető, hanem éppen a vers művészi megformálásának azokban a legfinomabb árnyalataiban, amelyek az igazi költői egyéniségeket leginkább próbára teszik. Ez a modernség az igazi, önkényes formatörések, a gondolat, érzések szabad kicsapongásai, patológikus ideghangulatok és tudatalattiságok keresése önmagukban valakit sem modern, sem nagy költővé nem tesznek. A líra több ezer éves fejlődésében ama már globális újításokkal alig jöhet elő valaki. Az ősi témák és az ősi emberi szív megszólaltatásában az új, amit egy költő nyújthat, legfeljebb annyi, mint nagy márványszobron soha észre nem vett erezet.

És az egész nagy lírai csatározásnak, amely mintegy már félszázad előtt az angol prerafaelitákból indult ki, s utolsó hullámgyűrűit ma itt Erdélyben veti fel, végeredményben nem több a jelentősége, mint az ember érzelmi életének egynéhány új árnyalata. Áprily jól ismeri ezt a lírai evolúciót, öntudatosan él eszközeivel, s a maga módjára, a maga kis erdélyi havasi kürtjével visszhangot ad nagy nyugati elődjének. Íme, ebben van költészetének igazi jelentősége. Egy-egy felejthetetlen vízió. Soha nem hallott rímek, amelyek az eszmék és érzelmek metafizikus útján az ő verseiben csendülnek először egymásba. Újonnan alkalmazott jelzők, sajátos költői eksztázisban megismételt szavak, amelyek a régi muzsikának új modulációit hozzák. Néhány felejthetetlenül szép vers, lelkünk részévé vált melódia, amelyet csak Áprily és csak itt Erdélyiben írhatott. Ez Áprily Lajos költészete világirodalmi beállításban. Tagadhatatlan érdeme a mi kis erdélyi irodalmunknak, hogy van költője, aki ezt a világirodalmi beállítást elbírja, s aki ezzel a most megjelent antológiával is csak azt bizonyítja, hogy az erdélyi irodalom megvalósítja létezésének alapföltételeit, mert bele tud kapcsolódni a világirodalmi folyamatba, anélkül hogy a maga különleges koloritját elveszítené.

Erről a különleges erdélyi koloritról kell még írnom néhány szót, mielőtt aihhoz a tiszta forráshoz engedném az olvasót, amit Áprily új antológiája nyújt. Áprily lényegében, rendeltetésében és egész lélekösszetételében erdélyi költő. Nem mondja ezt magáról, s nincs is szüksége rá, hogy ezzel a természetes erdélyi színezetével bárki is propagandát csináljon mellette. Egész költészetében kihangsúlyozva talán csak egyszer fordul elő az Erdély szó, de akkor az érzelmi lendületnek oly napsugaras csúcán, hogy ez fényét egész költészetére szétszórja. Különben tartózkodik erdélyiségét hangoztatni, s ez az idegenek, a viszonyokat nem ismerők előtt nemegyszer annak a véleménynek kifejezésére adott alkalmat, hogy Áprily verseinek szülőanyjául egész könnyen el lehetne képzelni más miliőt is, mint Erdélyt.

Nekünk, akik itt Erdélyben élünk, s akik Áprily verseiben az erdélyi hegyek, az egész erdélyi tündérvilág tükörképét látjuk, nem szükséges perbe szállnunk ezzel a felületes ítélkezéssel. Mi minden során, minden képen érezzük az erdélyi atmoszférát, s ezért drágák és kedvesek nekünk ezek a versek, amelyek elsősorban is nem gyötrő nosztalgiát ébresztenek bennünk külföldi világok után, hanem a mi napunk fényét sokszorozzák, a mi felhőinkből s a mi ködeinkből építenek ónszínű várakat, a mi páncélfényű varjainknak szólaltatják meg fekete szerenádját, a mi ezer színű erdőnkkel intetnek a bús ködökből búcsút felénk, mint vörös hajú tündérlánnyal... Áprily nem erdélyi költő? A legjellegzetesebb, a legzengőbb hárfája az erdélyi népléleknek, amely húrjait Erdély bércetőire feszíti, s álmainkat messzire kihalón játssza el rajtuk, mert dalait a szüvevén művészet szárnyain bocsátja világgá.